

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ПОПОВИЧ Раїса Гнатівна

НОМІНАТИВНИЙ АСПЕКТ
ІСПАНСЬКОЇ ВОДОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Спеціальність 10.02.05 – романські мови

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 1993

Робота виконана на кафедрі теорії та практики перекладу романських мов Київського університету ім.Тараса Шевченка

Науковий керівник - кандидат філологічних наук,
доцент А.О.Іваницька

Офіційні опоненти - доктор філологічних наук,
професор Ф.О.Нікітіна
кандидат філологічних наук,
доцент В.С.Данилич

Провідна організація - Львівський державний
університет

Захист відбудеться "11" червня 1993 року о 10 годині
на засіданні спеціалізованої ради Д 068. 18. II при Київському
університеті ім.Тараса Шевченка за адресою: 252017, Київ,
бульвар Шевченка, 14.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
університету /Київ, вул.Володимирська, 58/.

Автореферат реєстрований "10" травня 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради
кандидат філологічних наук,
доцент

В.І.Лисенко В.І.Лисенко

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00814273 (P)

ЛННБ ім. В. Стефаника
АН України

Загальна переорієнтація сучасного мовознавства з вивчення суто внутрішніх законів будови мови до характеристики її функціональних аспектів зумовила активну розробку проблем номінації, оскільки вона є тим мовним фундаментом, на базі якого відбувається вербальна комунікація. Адже бути одиницею номінації - це значить "... здійснювати номінативну функцію, тобто репрезентувати виділений в акті номінації об'єкт засобами мови і замінити далі цей об'єкт його іменем в мовній діяльності і в розумових операціях з об'єктом" /Кубрякова, 1966:38/. Пізнання закономірностей номінації допомагає краще висвітлити зв'язок мови, мислення і навколишньої дійсності, сприяє більш глибокому розумінню ролі суб'єктивного фактору в мові, розкриває суть взаємодії різних елементів мовної системи, що важливо для комунікативно-орієнтованих досліджень мовних одиниць.

В роботі, що реферується, на матеріалі іспанської водогосподарської лексики, яка становить об'єкт дослідження, аналізується одна з найважливіших ланок мовного іменування - термінологічна номінація. Предметом аналізу виступають основні способи формування термінологічних найменувань та варіантність номінації в даній термінології.

Актуальність проведеного дослідження визначається постійним зростанням питомої ваги спеціальних найменувань в іспанській мові. Крім того, в галузевій лексиці нерідко відбувається апробація нових моделей створення імен. Термінологія, яка ще донедавна вважалась периферією літературної мови, а зараз активно фіксується як загальними, так і термінологічними словниками /Мартінова, 1966; Alvar, 1975/, стає провідником багатьох нових тенденцій не тільки термінологічної, але й загальномовної номінації. Проте в іспанській лінгвістиці діастратні різновидності мовної системи, до яких належать мови для спеціальних цілей, є одним з найменш вивчених розділів /Calvo Ramos, 1980/.

Активні процеси термінотворення супроводжуються значною варіантністю найменувань, діапазон якої розширюється в зв'язку з існуванням національних варіантів іспанської мови /Степанов Г., 1979; Fedor de Diego, 1985/. Зумовлена цим необхідність впорядкування та уніфікації термінологій іспаномовних країн вимагає такої теоретичного осмислення явища варіантності в терміносистемах і підтверджує актуальність подібних досліджень.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше іспанський термін розглядається в ономасіологічному аспекті. В існуючих дослідженнях термінологічної лексики в іспанській мові /Кокорев, 1969; Пінкевич, 1971; Кривоносова, 1985; Шишков, 1988; Calvo Ramon, 1980; Cardenas Molina, 1980 і ін./ утворення термінів аналізується в руслі чистого слово- чи фразотворення, а не як номінативний /логіко-лінгвістичний/ процес, який передбачає взаємодію екстралінгвістичних і мовних факторів і визначає значення, форму та функції термінологічних одиниць. Вперше проводиться аналіз системних кореляцій структурно-семантичних параметрів терміна через співвідношення його концептуальної структури з ономасіологічною та терміновірною структурами, а також концептуальної структури термінології, терміновірних парадигм і мотиваційних полів. В роботі здійснюється новий підхід до проблеми термінологічної варіантності: проводиться розмежування варіантів терміна і номінативних варіантів в термінології, по-новому трактується поняття ономасіологічного інваріанта. Вводиться поняття номінативно-варіантної термінопарадигми і робиться спроба її моделювання на базі основних параметрів номінації.

Головна мета дисертації - системний аналіз термінологічної номінації з врахуванням її комунікативного призначення, досягнення чого передбачає вирішення таких конкретних завдань:

- обґрунтування рекурсу аналізу термінології, який сприяє

розкриття діалектичного взаємозв'язку номінації і комунікації і пов'язує процеси термінотворення як з номінативною, так і комунікативною діяльністю;

- побудова функціональної моделі термінологічної лексико-семантичної системи для цілей системного і комунікативно-релевантного дослідження термінологічних найменувань даної предметної області;

- аналіз ономасіологічної суті найбільш продуктивних способів номінації в досліджуваній термінології;

- визначення функцій різних типів, способів та засобів номінації в побудові парадигматики терміносистеми;

- виявлення гетеронімінативних ситуацій в процесах термінотворення;

- виділення та дослідження специфіки термінологічних номінативних варіантів.

Теоретичне значення роботи полягає в подальшій розробці теорії термінологічної номінації, зокрема, в виявленні та опису таких її аспектів, які зв'язують процеси номінації з комунікацією і є базою використання термінологічних номінативних одиниць в науковій комунікації. Важливим видається також розширення традиційних рамок ономасіологічного аналізу термінології завдяки розгляду відображення системних зв'язків наукових понять в ономасіологічних та термінотвірних структурах, а також термінотвірних парадигмах і мотиваційних молях. Вважасмо також, що уточнення поняття ономасіологічного інваріанту і розгляд питання моделювання термінологічних парадигм номінативних варіантів на базі основних параметрів номінації можуть стати певним внеском в теорію мовної варіантності.

Практична цінність виконаного дослідження визначається можливістю використання його основних положень і висновків в лекційних курсах лексикології і стилістики сучасної іспанської мови, в теорії та практиці галузевої лексикографії і науково-

технічного перекладу, в процесах упорядкування, стандартизації та уніфікації іспанської водогосподарської термінології. Зібраний в кодї дослідження фактичний матеріал, створений галузевий навчальний словник-мінімум системного типу, складений список номінативно-варіантних термінопарадигм можуть знайти застосування в навчальному процесі в технічних вузах водогосподарського профілю при роботі з іспаномовною науковою літературою.

Методика дослідження носить комплексний характер: в роботі використовується синхронно-описовий метод, метод ономазіологічних структур, семний аналіз, метод опозицій, аналіз по безпосередньо-складових, метод моделювання; додатково використовуються також прийоми кількісного підрахунку і графічної репрезентації окремих результатів /таблиці, схеми/.

Матеріалом дослідження слугували близько 9000 іспанських термінів меліорації та суміжних з нею наук /в роботі вони іменуються водогосподарською термінологією/, які були відібрані нами як із сфери їх фіксації /загальні та спеціальні словники/, так і зі сфери їх функціонування /оригінальні тексти, що відносяться до даної предметної області/.

Структура роботи зумовлена її метою і завданнями: дисертація складається із вступу, трьох глав, що супроводжуються висновками, заключної частини, списку основної використаної літератури і двох додатків.

У вступі обґрунтовується вибір теми, виділяються об'єкт та предмет дослідження, розкривається актуальність і наукова новизна, теоретична та практична цінність виконаної роботи, визначається мета, завдання, матеріал і методи дослідження, формулюються основні положення, які виносяться на заміст.

В першій главі розглядаються проблеми термінологічної номінації в зв'язку з її комунікативним призначенням:

здійснюється аналіз функціональних особливостей терміна, уточнюється суть взаємозв'язку логічних та лінгвістичних аспектів терміна і терміносистеми, пропонується функціональна модель термінологічної лексико-семантичної системи.

Д р у г а г л а в а присвячена дослідженню системних кореляцій змістових і формальних характеристик термінологічних найменувань різних типів. Тут розглядається ономазіологічна природа продуктивних способів первинної і вторинної номінації і запозичених термінів, їх системазуччі потенції.

В т р е т і й главі системний аналіз термінологічної номінації здійснюється на рівні номінативних варіантів, проводиться виділення та аналіз номінативно-варіантних термінопарадигм як структур ономазіологічного рівня.

В з а к л ю ч н і й частині підводяться підсумки роботи, формулюються узагальнюючі висновки, намічаються можливі напрями подальших досліджень.

Д о д а т к и вміщують термінологічне мотиваційне поле з центром "аgua" /вода/ і список частини номінативно-варіантних термінопарадигм, які репрезентують різні типи номінативного варіювання, виявлені в даній терміносистемі.

П о л о ж е н н я, які вносяться на за х и с т:

1. Функціональна специфіка терміна як основної одиниці мови науки зумовлена виконанням терміном особливої комунікативної функції, яка може бути визначена як науково-інформаційна. Це детермінує специфічність виконання ним інших його функцій і, насамперед, номінативної.

2. Вираження термінами спеціальних понять і відображення ними системно-поняттєвих зв'язків є комунікативною основою акту термінологічної номінації. Тому ономазіологічний підхід, який включає

в аналіз номінації концептуальну ланку, є одним з можливих ракурсів системного комунікативно-релевантного опису термінологічної номінації.

3. Концептуальна структура термінології, яка базується на класифікаційних та імплікаційних зв'язках базових понять певної предметної області, є основою функціональної моделі термінологічної лексико-семантичної системи, здатної розгортатися в зв'язний текст. Дана модель відображає єдність поняттєвої, лексико-семантичної і дериваційної системності термінів, оскільки вона виходить із системних зв'язків понять даної галузі, сприяє ви^{че}нню лексико-семантичних і тематичних груп, а також виявленню термінотвірних парадигм і мотиваційних полів.

4. Системність термінологічної номінації диктується основним призначенням терміна як засобу наукового спілкування і проявляється в формуванні одиниць з формальною і семантичною мотивованістю, направленістю якої в даному випадку полягає в системному оснащенні концептуальних структур термінів формально-семантичними дистинкціями. Можливості одиниць первинної і вторинної номінації, а також запозичених найменувань в цьому плані суттєво відрізняються одна від одної.

5. Виділення номінативних варіантів в термінології здійснюється на базі функціонального /ономасіологічного/ інваріанта, в ролі якого виступає спільна номінативна функція різнооформлених термінологічних одиниць. Верифікуючим критерієм тотожності номінативної функції виступає відображуване цими термінами поняття.

6. Сукупність номінативних варіантів, об'єднаних навколо ономасіологічного інваріанта, може бути названа номінативно-варіантною термінотвірною парадигмою. Дана структура належить ономасіологічному рівню, і її моделювання повинно здійснюватись на базі основних параметрів номінації: відношення варіантів до мотивованості, їх мотиваційні

ознаки, реалізовані в тих типи, способи і засоби номінації, особливості структури і форми найменувань-варіантів.

А п р о б а ц і я роботи. За змістом дисертаційного дослідження були зроблені доповіді на міжвузівській науковій конференції з проблем семантики романських мов /Київ, 1985/, на Всесоюзній конференції з питань перекладу науково-технічної літератури /Москва, 1988/, на Термінологічних читаннях /Київ, 1991/, на Міжнародних наукових конференціях, присвячених проблемам термінології /Чернівці, 1991/ та лінгвістики тексту /Львів, 1992/, на науково-технічній конференції з проблем мейорації /Рівне, 1992/. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри іноземних мов Українського інституту інженерів водного господарства, кафедри іспанської філології і кафедри теорії та практики перекладу з романських мов Київського університету. Зміст дисертації відображено у 14-и публікаціях /тезах, статтях, методичних вказівках/.

О с н о в н и й з м і с т р о б о т и:

Необхідність розгляду лексичної номінації як акту, підпорядкованого комунікативному призначенню, підкреслюється в даній час багатьма лінгвістами. Проблема взаємодії номінації і комунікації розглядається в різних аспектах.

Виходячи з основної мети дисертаційного дослідження, на базі опрацьованих теоретичних джерел проводиться виділення таких сторін термінологічної номінації, які розкривають суть її взаємозв'язку з комунікативними процесами і детермінують функціонування термінологічних номінативних одиниць в умовах наукової комунікації.

В роботі уточнюються функціональні особливості терміна. При цьому признається, що йому притаманні всі функції, які традиційно виділяються відносно слова, хоч всі вони виконуються термінологічними одиницями специфічно. Підкреслюючи своєрідність комунікативної функції терміна, деякі дослідники пропонують назвати її "інфор-

маційною" /Лейчик, 1986/. Проте всяка комунікація є актом спілкування з допомогою знаків і служить завданням передачі інформації /Grosz , 1976/. Специфіка ж комунікативного призначення термінологічних одиниць - в передачі ними не будь-якої, а наукової інформації, тому особливу комунікативну функцію терміна доцільніше визначити як "науково-інформаційну". Вона детермінує специфічність виконання термінами решти їх функцій і, насамперед, номінативної.

Відомо, що елементом комунікації може бути лише така номінативна одиниця, яка здатна передавати певний позамовний зміст, що існує в суспільній свідомості і має системну організацію, відповідно до закономірних зв'язків та відносин реальних предметів і явищ. Тому комунікативною основою термінологічної номінації слід вважати оперування в ній поняттями і приведення їх в осмислений зв'язок за допомогою тих чи інших мовних засобів. Виходячи з цього, одним із можливих ракурсів комунікативно-орієнтованого аналізу номінативних процесів може бути ономасіологічний підхід, який обов'язково включає в себе когнітивну, відображувальну /концептуально-логічну/ ланку. Такий підхід особливо важливий при розгляді термінологічних одиниць, оскільки в основі їх значень лежать поняття /Степанов Ю., 1975; Семчинський, 1985/. В роботі уточнюються особливості комунікативно-релевантних системних кореляцій концептуальної структури терміна з його ономасіологічною і термінотвірною структурами, а також концептуальної структури термінології з лексико-семантичними полями, лексико-семантичними і тематичними групами термінів, з термінотвірними парадигмами та термінологічними мотиваційними полями.

Внутрішні зв'язки поняттєвих ознак проектується на термін і детермінують його концептуальну структуру. Відповідно до сучасних концепцій лексичного значення /Нікітін, 1983/, в концептуальній структурі терміна можливо виділити дві частини - ядро значення, його інтенціонал, в який входять, насамперед, зв'язані класифіка-

ційними /гіперо-гіпонімічними/ відносинами семантичні ознаки, і імплікаціонал, тобто периферію семантичних ознак, яка визначається імплікаційними зв'язками поняття.

Членування, обробка і систематизація позамовного змісту в актах термінологічної номінації здійснюється з допомогою ономасіологічних структур, в яких традиційно виділяються ономасіологічний базис і ономасіологічна ознака, а останнім часом підкреслюється необхідність виділення і третьої величини - ономасіологічної зв'язки, або релятора, який уточнює тип зв'язку між базисом і ознакою /Кубрякова, 1982/.

Ономасіологічні структури відображають змістову /Кияк, 1988/, або семантичну /Медведева, 1989/ мотивацію термінологічних номінативних одиниць. Вони детермінуються концептуальними структурами термінів, проте фіксують не всі, а лише основні їх компоненти, насамперед, інтенціональні, які реалізуються відповідними мовними засобами на рівні терміновірних структур.

Терміновірна структура характеризує власне мовну, формальну мотивацію /Кияк, 1988; Медведева, 1989/ терміна і відображає акт термінологічної номінації в результативному, статичному аспекті. Її компонентам: виступає базисний і ознаковий /а при експліцитному вираженні релятора - і зв'язуючий/ терміноелементи, під якими в даній роботі розуміються змістові частини терміна /морфеми, слова, словосполучення/, що виділяються на базі їх співвіднесеності з відповідними ономасіологічними структурами. Такий спосіб виділення терміноелементів свідчить про суттєву зміну характеру членування терміна по безпосередньо-складових при розгляді його як одиниці номінації.

У відповідності з науково-інформаційною комунікативною функцією терміна в актах термінологічної номінації відбувається відображення не тільки концептуальної структури окремих термінів, а й кон-

цептуальної структури всієї терміносистеми /системної організації плану змісту термінології, детермінованої зв'язками та відносинами всередині відповідної системи понять/.

По аналогії з будовою значення окремого терміна, концептуальна структура іспанської водогосподарської термінології може бути представлена як особливим чином організована сукупність поняттєвих мікрополів, побудованих у відповідності з існуючими класифікаційними та імплікаційними зв'язками базових понять з іншими поняттями даної галузі. Таке структурування здійснювалось на базі системно-функціонального /логіко-дедуктивний метод/ і семантико-логічного /метод дефініційного аналізу/ критеріїв, які доповнювали один одного.

В плані вираження даній структурі відповідає функціональна модель термінологічної лексико-семантичної системи, репрезентованої відповідною сукупністю лексико-семантичних полів. Всередині останніх виділяються лексико-семантичні групи, які корелюють з гіперогіпонімічними зв'язками понять, і тематичні групи, що об'єднуються на базі імплікаційних поняттєвих зв'язків.

Комунікативно-функціональна релевантність подібної моделі терміносистеми визначається її поняттєво-польовою організацією, яка має здатність розгортатися в зв'язний текст. Терміни, які входять в такі мікрополя, покривають основну частину інформації певного фрагменту комунікації, співвіднесеного з певною позамовною ситуацією.

Активна дія процесів аналогії в актах термінологічної номінації /Нікітіна Ф., 1991/ сприяє тому, що зв'язані на поняттєвому та лексико-семантичному рівні терміни виявляються взаємозв'язаними також на рівні термінотворення. Це проявляється у формуванні в системі іспанської водогосподарської лексики термінотвірних парадигм /утворень зі спільними терміноелементами або інваріантними терміно-

твірними структурами/ і термінологічних мотиваційних полів /сукупностей найменувань, що включають в себе спільне для всіх слово-мотиватор і характеризуються як "паралельними, так і ієрархічними" зв'язками - Беркетова, 1984/.

Аналіз дериваційної системності термінологічних найменувань здійснюється на наступному етапі дослідження, при розгляді таких основних способів номінації в іспанській водогосподарській термінології, як: суфіксація, терміни-словосполучення, вторинні найменування, запозичення.

Суфіксація, як основний спосіб словотвірної номінації в іспанській водогосподарській термінології, здійснюється за рахунок тих денотативних суфіксів, які характеризуються високою продуктивністю і в загальномовній номінації: -cido, -miento, -ado, -aje, -dor(-dora), -dero(-dora), -eria, -idad. В структурі термінологічних одиниць вони виконують функцію ономазіологічного базису, репрезентуючи категорійну сему концептуальної структури терміна.

Коннотативні суфікси рідко використовуються для оформлення одиниць прямої номінації. Переходячи при цьому в розряд денотативних, вони, переважно, вказують на ономазіологічну ознаку і функціонально уподібнюються з означальними компонентами в термінах-словосполученнях. Пор., наприклад, такі варіанти найменування найнижчого рівня води: aguallita, aguas bajas.

Базовий суфіксальний терміноелемент відносить похідний термін до тієї чи іншої категорії /механізмів - atalladora, властивостей - aguaposidad, дій -perforación/, що одночасно є актом класифікації гідромеліоративних понять, відображення їх гіперо-гіпонімічних зв'язків. Крім того, ономазіологічна орієнтація суфіксів на вираження певних категорійних ознак сприяє маркуванню з їх допомогою зв'язаних внутрікатегорійними еквонімічними відносинами членів даної терміносистеми.

Аналіз ономасіологічної направленості суфіксальних терміноелементів показує, що різні суфікси можуть бути ізофункціональними /виражають однакове категорійне значення, приєднуючись як до однієї й тієї ж, так і до різних основ/ *regador*, *regante*, *tubero*, *cañero*, *cañista* - особи/, а один і той же суфікс може бути поліфункціональним /приєднуючись до однієї й тієї ж або до різних основ, він відносить терміни до різних категорій, пор. *regador* - особа і механізм, *desecador* - споруда, *maestreador* - прилад/.

Переважне використання в досліджуваній терміносистемі дієслівних мотивуючих основ, які передають функціональну ономасіологічну ознаку при номінації предметних понять, свідчить про відображення в ономасіологічних структурах найбільш стійких зв'язків, характерних для понять науки, а саме: предмет - його функція. Формування об'ємних термінотвірних парадигм з однотипною /дієслівною/ основою і спільною моделлю мутаційного словотворення підкреслює семантичну подібність членів цих парадигм.

Номінація понять категорій та ознак здійснюється за моделями транспозиційного словотворення, при цьому мотивуюча основа не вказує на які-небудь концептуальні зв'язки, а лише переводиться з однієї частини мови в іншу.

Аналіз формальної /мовної/ мотивації суфіксальних найменувань свідчить про реалізацію ними як корелятивного типу термінотворення, так і формування похідних термінів на базі словосполучень. В останньому випадку має місце асиметрія формальної і семантичної мотивації, наприклад: *aliviadero* — aliviar la carga de agua.

Неодноразове використання в функції мотивуючої основи одного й того ж слова приводить до формування термінотвірних парадигм, в яких знаходять експліцитне вираження різносторонні імплікаційні зв'язки водогосподарських понять. Пор., наприклад: *regar* - *regadio*, *regador*; *regadero*, *regadora*, *reguera*.

В термінах-словосполученнях з прямим номінативним значенням, на відміну від суфіксальних дериватів, ономасіологічний базис має лексичне вираження – в формі ядерного компоненту словосполучення. А тому він не стільки включає означуване в ту чи іншу категорію, скільки виділяє з неї. Ономасіологічна ознака, яка передається залежною частиною словосполучення, вказує на більш конкретну, індивідуальну відмінність поняття.

Більшість термінів-словосполучень базуються на ономасіологічних структурах з родо-видовим членуванням об'єкту номінації. В таких найменуваннях ономасіологічний базис репрезентується терміном, який називає найближче родове поняття, а ознаковий терміноселемент вказує на ту чи іншу видову відмінність поняття, що називається. В результаті цього відбувається експліцитна репрезентація гіперонімічних зв'язків водогосподарських понять, пор. *drepanje vertical*, *compuerta de segmento*, *tubería principal*.

Такі найменування створюють парадигми на базі спільного базисного компоненту словосполучення, маркуючи при цьому еквонімічно взаємозв'язані члени лексико-семантичних груп в межах одного мікрополя. Наприклад: *aspersor de acción vectorial*, *aspersor de acción circular*, *aspersor de gran alcance*, і т.д.

Ономасіологічна орієнтація ядерного компоненту на вираження поняття певної категорії впливає на вибір конкретизатора – залежної частини словосполучення, якою передається ономасіологічна ознака. Це визначає подальшу деталізацію загальної /родо-видової/ ономасіологічної моделі і сприяє формуванню в терміносистемі парадигм з інваріантною видовою ознакою як в межах спільного гіпероніма, так і всередині тієї чи іншої категорії.

Найбільш характерними ознаками, за якими відбувається класифікація водогосподарських понять категорій предметів та дій в структурі термінів-словосполучень, виступають: функція /*poro absorbente*

riego humectante/, місцезнаходження /denague de fondo/, кон-
структивні особливості /bomba de paso único, presa de contrafuertes/,
матеріал /dique de tierra, tubería de acero/, ієрархія в системі
складного поняття / canal de segundo orden /. Деталізація дій
здійснюється також за ознаками часу та способу дії /siembra en seco,
riego de invierno /. При номінації понять категорії речовин уточ-
нення видових відмінностей найчастіше відбувається за хімічними та
фізичними властивостями / agua alcalina, tierras impermeables/.

Термінотвірні структури словосполучень, які реалізують гі-
перо-гіпонімічні зв'язки концептів, можуть бути представлені різни-
ми моделями: N+Adj.; N+Part.; N_1+N_2 ; N+V; N+prep.+ N_2 .

В термінах-словосполученнях з парціальним членуванням об'єкту
номінації базисний терміноелемент вказує на частину, а ознаковий -
на відповідне ціле, відображаючи при цьому суттєвий тип імплікацій-
них зв'язків предметних понять, пор. filtro de rozo, paramento de la
presa, talud del dique.. Типовою моделлю таких термінів є
 $N_1+prep.+N_2$.

Вважається, що словосполучення відносяться до утворень з пов-
ною мотивованістю /Шмельов, 1973/. Проте для термінів типу obra de
captación, toma sin presa, carga estática, caudal específico і
т.п. характерна асиметрія семантичної і формальної мотивації. Це
проявляється в невираженні в термінотвірній структурі актанта, не-
обхідного за ситуацією, що передається ономасіологічною структурою.

Багаторазове використання одних і тих же термінів як в функ-
ції базису, так і ознаки при номінації водогосподарських понять за
допомогою термінів-словосполучень сприяє формуванню в термінології
широких мотиваційних полів. Центрами-мотиваторами в них найчастіше
виступають назви базових понять галузі, що є одночасно іменами
внутрісистемних лексико-семантичних полів. Створювані на їх базі
термінологічні мотиваційні поля об'єктивують різноманітні концеп-

туальні зв'язки як всередині окремих мікрополів, так і в межах всього термінополя, відображаючи при цьому безперервність семантичного простору даної предметної області.

Неоднорідний характер одиниць вторинної термінологічної номінації визначається їх утворенням на базі різних мовних джерел: загальноживаної лексики, термінів із інших терміносистем, термінів даної терміносистеми. Це приводить до неоднакових в семантичному плані результатів /міжфункціонально-стилевої омонімії, міжсистемної омонімії, полісемії терміна.

В залежності від характеру номінативного завдання при створенні найменувань даного типу використовуються різні номінативні засоби /лексичні, словотвірні, синтаксичні/. Вони визначають різноманітність способів формування термінотвірної структури вторинних найменувань і детермінують дві різновидності вторинної термінологічної номінації – непряму та опосередковану.

При семантичному способі непряме вираження водогосподарських понять відбувається через окремі компоненти значення мотивуючої одиниці, які в новому імені починають співвідноситись з суттєвими ознаками відповідної ономасіологічної структури, пор. *labio* – 1. губа; 2. забральна стінка; *saneamiento* – 1. оздоровлення; 2. осушення; *cauce* – 1. русло; 2. канал.

В термінах, утворених семантико-морфологічним способом, лексико-семантична трансформація супроводжується приєднанням до новостворюваних найменувань різних афіксів. Останні не мають своєї відповідності в ономасіологічних структурах і лише підкреслюють вторинну номінативну функцію слова, наприклад: *camellón* – насип, *espi-gón* – берегозахисна дамба, *boquilla* – насадка, *remolino* – водоворот.

Еліптичний спосіб створення вторинних найменувань зв'язаний з квантитативним варіюванням термінів-словосполучень, що має своїм

результатом як їх просте стягування, так і транспозицію частин мови: *elevador de agua, elevador; lecho abandonado, abandonado; línea divisoria, divisoria*.

Названі способи репрезентують тип непрямой вторинної номінації, при якій вираження спеціальних понять здійснюється за допомогою лише одностільного переосмисленого імені, певні компоненти якого виконують роль ономасіологічної ознаки в структурі терміна. Ономасіологічний базис в таких утвореннях не отримує свого вираження.

Термінологічні словосполучення з переосмисленим компонентом /семантико-синтаксичний спосіб/ представляють тип опосередкованої вторинної номінації: поряд з непрямим характером відображення водогосподарських об'єктів передача нового змісту здійснюється під впливом іншого імені, що відіграє роль опорного. Сюди відносяться найменування типу *cabaza de rizo, esprejo asiático, canal muerto* тощо.

В терміновірних структурах одних із таких найменувань опорний терміноелемент репрезентує ономасіологічний базис, переосмислений компонент виконує функцію ономасіологічної ознаки. В інших базисна частина не має свого мовного вираження, а всі компоненти словосполучення маніфестують складну ономасіологічну ознаку.

Смислові трансформації в актах вторинної номінації базуються на концептуальних зв'язках, тому всі вони можуть розглядатися як своєрідний спосіб відображення з допомогою одиниць вторинної термінологічної номінації системних зв'язків водогосподарських понять. В той час як розширення, звуження, зміщення значення і метонімія об'єктивують відповідно гіперо-іпонімічні, екзонімічні /в тому числі і контрарні/ і імплікаційні зв'язки всередині окремого мікрополя, то метафора відображає симілятивні відношення як на рівні: побутове - наукове поняття, так і між концептами різних полів в межах даної терміносистеми.

В результаті неодноразового використання одного й того ж слова чи словосполучення як вторинного найменування в терміносистемі можуть утворюватися своєрідні семантичні мотиваційні поля, в яких маніфестуються різноманітні концептуальні зв'язки.

Функціонування запозичених найменувань в системі іспанської водогосподарської лексики є результатом номінативних процесів двох різних типів: запозичення нового поняття і разом з ним терміна для його вираження і запозичення терміна при наявності поняття, сформованого і названого автохтонним терміном. В першому випадку суттєво міняється і склад і термінополя, і відповідної йому терміносистеми, в другому план змісту /термінополе/ залишається без змін, а міняється лише спосіб його відображення або створюється номінативний варіант. Використання іншомовних найменувань для деталізації окремих понять даної предметної області також приводить до перебудовування системи термінів, яка відображає аналогічний процес в термінополі.

Запозичені терміни позбавлені мотивованості, проте в окремих випадках вони створюють серії однотипних утворень, в яких однаковий елемент їх зовнішньої структури /найчастіше – це міжнародні терміноелементи, запозичені з класичних мов/ регулярно співвідноситься з інваріантною ознакою різних понять, відображаючи їх зв'язки. Пор. hidrómetro, hidrógrafo, hidrometría, limnímetro, lisímetro, pluviómetro, hidroischijsa, hidroisopiécica, isoterma, isobara. Проте більшість запозичень носять спорадичний характер, вони розсіяні по всій терміносистемі і не виконують систематизуючої функції.

Системне і комунікативно-орієнтоване дослідження термінологічної номінації передбачає аналіз її варіативного аспекту.

Керуючись твердженням, що типологія мовної варіантності повинна виходити із мовних форм, мовних значень і відношення номінації /Гак, 1962/, в роботі проводиться розмежування формальних та семан-

тичних варіантів терміна і номінативних варіантів в термінології. Здійснюється це на базі відповідних інваріантів при дотриманні вимоги розглядати варіант і інваріант як гомогенні явища, що належать одному й тому ж плану термінологічних одиниць.

Ономасіологічний підхід до системи іспанських водогосподарських термінів дає можливість виділити в ній тип варіювання, яке охоплює різнооформлені одиниці термінологічної номінації, що служать для позначення одного й того ж спеціального об'єкту, наприклад: "зрошення" -*riego, regadío, regadura, irrigación, cogrentía, rociamiento, baño*. Це ономасіологічні, або номінативні варіанти.

Необхідною умовою їх виділення є введення процедури функціонального ототожнення: інваріантом при такому підході виступає спільна номінативна функція. Адекватність її у різних одиниць номінації може бути встановлена на базі спільності поняття, що виражається ними. Тому номінативні варіанти можна вважати різнозначністю функціонального варіювання, вони виділяються на базі функціонального /ономасіологічного/ інваріанта.

В зв'язку з цим видається необхідним уточнити існуюче визначення ономасіологічного інваріанта і розглядати його не тільки як певну спільну ознаку, що виділяється в словах на основі їх номінативно-репрезентативної функції і об'єднує їх в предметно-тематичні групи /Смоліна, 1982/, а й як спільне поняття, що виражається різними мовними одиницями і детермінує спільність їх номінативної функції та їх об'єднання в групи номінативних варіантів.

Виникнення в іспанській водогосподарській термінології системних відношень такого типу зумовлене створенням в актах термінологічної номінації гетерономінативних ситуацій. В роботі аналізуються найбільш регулярні типи таких ситуацій, які є результатом взаємодії певних причин появи нового імені /повна відсутність імені,

необхідність перейменування або співіменування, прагнення створити контр- чи інтернамінації/ з різноманітними факторами, що сприяють гетеронімінативності /мовна асиметрія, особливості самого номінативного процесу, існування національних варіантів іспанської мови, тенденція сучасних термінологій до інтернаціоналізації, термінологічний "консерватизм", тривалий період формування і функціонування іспанської водогосподарської термінології тощо/.

Сукупність номінативних варіантів, які виділяються на базі інваріантного поняття, може бути визначена як номінативно-варіантна термінопарадигма /НВП/. Поняття НВП, як утворення ономасіологічного рівня, не співпадає по своєму змісту та об'єму з функціонуючим в термінознавстві поняттям синонімічної термінопарадигми /СП/, яке належить семасіологічному рівню: крім міжтермінових варіантів номінації, які в СП визначаються як абсолютні синоніми /це співпадаючі компоненти парадигми обох типів/, НВП інтегрує також внутрітермінові формальні варіанти; з іншого боку, в СП можуть входити слова не тільки з тотожним, але й близьким значенням.

Розгляд формальних внутрітермінових варіантів в ономасіологічному аспекті дає підставу кваліфікувати їх як різновидність номінативних варіантів, які завжди входять в одну й ту ж НВП. В зв'язку з цим число членів такої парадигми не співпадає з кількістю представлених в ній термінів, пор. *riego por escorrentía, riego por escurrimiento /escorrimiento/, riego por rebosadura, riego por degate* - полив напуском.

Семантичні варіанти терміна - важливе джерело поповнення номінативних варіантів, вони завжди входять в різні НВП. Пор., наприклад, термін *desaguadero*, який при номінації поняття "відвідний канал" входить в парадигму *canal de desagüe, desagüe, desaguadero, reguera de desagüe, cauce de descarga, canal evacuador*; при вираженні значення "осушувальний канал" - в парадигму *canal de*

drenaje, canal de desagüe, canal de avenamiento, canal de saneamiento, sangradera, sangradura, sangría, desaguadero, а в значенні "дренажний рів" - в парадигму canja de avenamiento, cuneta de drenaje, desaguadero. Разом з тим, в одну й ту ж НБТП можуть входити декілька термінів, що являються лексико-семантичними варіантами різних внутріслівних парадигм.

В досліджуваній термінології представлені як дво-, так і багаточленні НБТП, які об'єднують до десяти і більше варіантів. В їх формуванні, крім формального і семантичного варіювання, приймають участь інші мовні процеси: синтетична і аналітична деривація, вторинна номінація на базі загальноживаних слів, а також термінів із інших термінологій та з даної терміносистеми.

Критерієм виділення домінанти в НБТП повинна служити частотність терміна-варіанта в спеціальних текстах в широкому її розумінні, тобто з врахуванням як словоформ, так і однокоренових похідних і словосполучень, які включають варіант в даній його номінативній функції. Факторами домінування можуть бути як екстралінгвістичні, так і мовні.

Врахування критерія частотності показує також, що всередині НБТП можуть складатися різноманітні відношення: від явної переваги одного або декількох варіантів над іншими до повної їх рівноцінності.

НБТП - це динамічна структура, що постійно розвивається. Її динаміка визначається як кількісними, так і якісними змінами: зникнення або поява нових членів парадигми, варіювання активності того чи іншого варіанта, зміна домінанти.

Аналіз членів НБТП по таких основних параметрах номінації, як мотивованість, мотиваційні ознаки, тип і спосіб номінації, структура і форма імені, дозволяє встановити різні типи внутріпарадигматичних відносин між термінами-варіантами.

Бивалені відношення являють собою різні структурні типи дво-члених НЕТП, а також сприяють виділенню ієрархічно організованих підпарадигм всередині багаточлених парадигматичних утворень дано-го типу. Побудована на їх базі узагальнена модель НЕТП в кожному випадку номінативного варіювання отримує своє конкретне наповнення, в залежності від кількості та типів реалізованих гетеронамінативних ситуацій.

Дослідження номінативного аспекту іспанської водогосподарської термінології дозволяє зробити висновок, що дана терміносистема, розділяючи ономазіологічні властивості загальноживаної мови і її функціональної різновидності – мови науки, має свої особливості. Вони визначаються як її семантичним наповненням, так і специфічною реалізацією термінотвірних засобів, способів та моделей, здатних відобразити внутрісистемні зв'язки даної предметної області.

Аналіз іспанської науково-технічної термінології як на рівні типів і способів номінації, так і на рівні номінативних варіантів підтверджує той факт, що взаємозв'язок системи з середовищем, як неодмінна умова її існування, характерна і для термінологічної лексико-семантичної системи. Вона проявляється в тому, що терміно-система формує свої властивості і специфіку в тісному зв'язку з системою понять відповідної галузі знань, а також з системами за-гальнолітературної мови і мови науки.

Основні положення дисертації відображені в таких п у б л і-к а ц і я х автора:

1. Методические указания к текстам на испанском языке для сту-дентов II курса специальности "Гидромелиорация" ИБИ. – Ровно: УИИВХ, 1984. – 31 с.

2. Структурно-семантические особенности испанских терминологи-ческих словосочетаний // Методические рекомендации по курсам роман-ского языкознания/ Проблемы лексико-грамматической семантики роман-

ских языков в их национальных вариантах/. - Киев: КГУ, 1985. - ч.П. -С.27-28.

3. Методические указания по работе с отраслевой базой испаноязычной лексики для студентов I-II курсов специальности I5II /гидромелиорация/ - Ровно: УИИВХ, 1987. - 32 с.

4. Система терминов и ее презентация в процессе обучения иностранному языку в техническом вузе // Методические рекомендации по совершенствованию учебного процесса в условиях перестройки высшей школы. - Ровно: УИИВХ, 1988. - С. 34-35.

5. Ономаσιологічний аспект науково-технічного перекладу// Всесоюзная конференция "Совершенствование перевода научно-технической литературы и документов". Тез. докл. и сообщ. -М., 1988. - С.159.

6. Понятийная систематизация терминологии // Современные методы обработки иноязычной информации в свете требований комплексной программы научно-технического прогресса стран-членов СЭВ до 2000 года. Тез. докл. - Челябинск, 1988. - С.74-75.

7. Терминологическая номинация: сопоставительный аспект // Вопросы теории и практики перевода научно-технической литературы. Тез. докл. - Пенза, 1990. - С.20-21.

8. Іспанський похідний термін в ономасіологічному аспекті. - Дел. в УкрНІНТІ, № 528-УК 91, 1991. - II с.

9. Специфика номинативно-вариантных парадигм в испанской водохозяйственной терминологии.-Дел. в УкрНІНТІ, № 529-УК 91, 1991. - IV с.

10. Терминологическая вариантность в испанском языке // Вопросы теории и практики перевода научно-технической литературы. Тез. докл. - Пенза, 1991. - С. 59-61.

11. Взаємозв'язок різних типів варіантності в іспанській науково-технічній термінології // Проблеми языков для спеціальних цілей,

научной и профессиональной коммуникации. Тез. докл. - Киев, 1991. - ч. П. - С. 147-148.

12. Інтернаціональні елементи в водогосподарській термінології германських, романських та слов'янських мов // Міжнародна наукова конференція "Питання стандартизації, інтернаціоналізації і автоматизації перекладу термінологічних одиниць". Тез. доп. - Чернівці, 1991. - С. 66-68 / у співавторстві з Троцюк Т. П. /.

13. Функциональные особенности заимствованных водохозяйственных терминов // Новые технические решения при производстве мелиоративных работ / материалы конференции/. Ровно: УИИХ, 1992. - С. 149.

14. Функції термінологічних номінативних одиниць в організації наукового тексту // Проблеми лінгвістики тексту та лінгвометодики. / Тез. доп. міжнар. наук.-метод. конфер. - Львів, 1992. - С. 62-64 / у співавторстві з Троцюк Т. П. /.

Троцюк

81

11550

АВ 27.487
АВ 27.487

Підписано до друку 04.05.93р.
Фермат 60x84 0 I/16 Обсяг 1.0 др.арк.
Замовлення 1242 Тираж 60 примі рн.

Рівне, УІІВГ, Соборна, 11